

Милан Булајковић

ЦРКВА ТРОНОША У ЛОЗНОЈ

Нигдје на простору Рашке области, у доба Немањића, у средњем вијеку, није било изграђено више цркава и манастира него у Полимљу. Рачуна се да је у то доба блистало својим сјајем на стотине таквих монументалних здања. На дијелу Доњег Бихора нема готово ниједног села у којем нема остатака цркава и манастира: Лозној, Годијеву, Годуши, Црхљу, Црнишу, Трубини, Јагочима, Црнци и другим мјестима.

Вријеме настанка цркава је веома тешко одредити. Са сигурношћу се зна да су већином припадале немањићком периоду и различитим стиливима градње. Тако црква св. Јована у Горњој Црнци припадала је рашком стилу градње, а црква Троноша, с обзиром на вријеме њеног постанка косовско-метохијском стилу. Падом наших земља под османску власт, за једно одређено вријеме цркве су уживале извјесну слободу у обављању своје мисије. У то нас најбоље увјерава чињеница да су бегови Ћоровићи, који су држали власт у Доњем Бихору од XVII вијека, а чије је сједиште било у Лозној, "давали цркви Троноши прилог сваке године у воску".¹ Међутим, проширивањем и учвршћивањем османске власти на ширем подручју, цркве су губиле своје позиције и постепено долазиле у незавидан положај.

Једна од многобројних цркава која је срушена и која је пала у заборав, а чији су се темељи примјећивали, како каже академик Лутовац, све до ослободилачких ратова 1912. године је црква Троноша у Лозној. Међутим, остаци зидина су затрпани, па је потребно поново одредити њену микролокацију.

---

¹ Др Милисав Лутовац, *Бихор и Коријта*, Београд, 1967, 109.

Поред губљења имена цркве Троноше, промијењено је и име ријеке Троноше која је протицала непосредно поред цркве и по којој је црква добила своје име.

Половином XII вијека Србија је у административном погледу била подијељена на жупе. На челу жупа били су жупани. Жупан је биран из реда властеле који је имао своје посједе у жупи. Он је био војни заповедник оружаних снага. Признавао је врховну власт великог жупана и извршавао његове наређења из домена војне надлежности. У пограничним крајевима земље основане су жупе на чијем челу су се налазили погранични жупани или крајишници. У Полимљу се помињу жупе Бихор, Затон, Будимља и Љубовића.²

Жупа Бихор добила је име по истоименом граду који се први пут помиње 1450. године. У средњем вијеку био је управни центар и средиште жупе. Жупа Бихор је имала велики друштвени, привредни и културни значај.³

Поред жупана постојала је и титула кнеза која се додјеливала сродницима владара. Титуле кнез и жупан увршћене су у "висока достојанства". Највиша војна достојанства додјеливана су у XIII вијеку лицима која су посједовала војна звања тзв. војвода.⁴

Титулу војводе у XIV вијеку добио је Вратко, који је више познат као стари Југ-Богдан. Као војвода добио је на управу област Полимље и Топлицу. Вратко је водио поријекло од породице Немањића, од Вукана, најстаријег Немањиног сина. Његовом кћерком Милицом био је ожењен кнез Лазар, јер; "На двору цара српског Стефана Душана млади Лазар, постаје убрзо, веома славан и од свих вољен и уважаван због своје честитости, витештва и искрене побожности. Ускоро он постане и зет царски, јер му цар Душан даде за супругу своју племениту рођаку Милицу, кћерку великог војводе Вратка, од лозе Немањића".⁵

Синови војводе Вратка су у Лозној подигли цркву Троношу, задужбину браће Југовића на ријечи Троноши у XIV вијеку. Црква је подигнута у самом центру насеља Лозне које се назива Лозница, те се из непознавања замјењује са Троношом у Лозници у западној Србији.⁶

---

² Жупи Бихор припадала је Лозна са околним насељима Доњег Бихора.

³ Жупа Бихор је имала преко 100 насеља.

⁴ Константин Јиречек, *Историја Срба*, I, Београд 1952, 250.

⁵ Др Јустин Поповић, *Житије светих*, Београд 1975, 340.

⁶ Др Миљисав Лутовац, *Бихор и Коршиа*, Београд 1967, 95.

Кнез Вратко је био директни потомак краља Вукана.⁷ С обзиром на то да је владао Полимљем, Јиречек нас још увјерава у истинитост тврђења да су цркву Троношу у Лозној подигли Враткови синови и да је ријеч о лозанској, а не о лозничкој цркви Троноши.⁸

У прилог овој тврдњи су и стихови из народне пјесме "Милош Латинима":

"Да видите лијепу Троношу
код Лознице на р'јеци Троноши,
задужбина браће Југовића".

Ови стихови нијесу без историјске основе. Напротив. Синови војводе Вратка, угелдајући се на друге великаше, подигли су цркву у Лозној као своју задужбину у XIV вијеку.⁹

Ево још једног податка вриједног пажње, који иде у прилог овој претпоставци. Наиме, 1931. године Основна школа у Лозној добила је званичан назив Основна школа "Југовићи",¹⁰ што треба разумјети као настојање за одржавање континуитета са прошлошћу и жељу званичне власти да отргне од заборава неке историјске личности и догађаје.

Познати етнолог Миле Недељковић у дјелу "Крст и полумјесец" тврди да је у Лозној у средњем вијеку постојао манастир и да је у њему радило шест калуђера. Један од калуђера је примио ислам. Настанио се у селу Црнишу, недалеко од Лозне. Потомци исламитизованог калуђера су данашњи Вишњићи, који се убрајају у најстарије становнике насеља. Ово тумачење потврђује и академик Милисав Лутовац у дјелу "Бихор и Корита".

Сматрам да изнесене чињенице, великим степеном вјероватноће, потврђују тезу да је црква Троноша, задужбина синова војводе Вратка у Лозној, у Доњем Бихору, а не црква Троноша код Лознице. Мислим да би стручно-археолошко истраживање локалитета у Лозној пружило прави одговор и разјаснило дилему.

⁷ Константин Јиречек, *Историја Срба*, I, Београд 1952, 250.

⁸ Приликом копања темеља за нову школу, на крајњој југоисточној страни, радници су наишли на темеље цркве. На сусједној њиви прије II свјетског рата изорано је кандило.

⁹ Вук Ст. Караџић, *Српске народне пјесме*, II, Нолит, Београд 1969, 134-135.

¹⁰ Одлуком Министарства просвете Краљевине Југославије, објављене у "Просветном гласнику" бр. 77170 од 3. новембра 1931. године, одлучено је да Основна школа у Лозној, среза бјелопољског, бановине зетске, носи име Основна школа "Југовићи".

Сматрам да научним разјашњавањем ове тезе ниуком случају не би био умањен културно-историјски значај цркве Троноше недалеко од Лознице. Напротив, богатија би била и културна историја и културно наслеђе православне цркве.

Milan Bulatović

THE TRONOŠA CHURCH IN LOZNA

Rezime

In the area of Polimlje many monasteries and churches were built in the medieval period. One of them was the Tronoša church in Lozna. According to the author, this church was the foundation of duke Vratko's sons, more familiar with the name of "old Jug Bogdan", who ruled the regions of Polimlje and Toplica in the 16th century.

According to some foundations in the medieval period in Lozna, there also existed a monastery with six monks living in it.

During the centuries the church was demolished, and by the beginning of this century only its foundations remained.